

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН
ПРИ ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА**

**METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DETERMINATION
OF STATE REGULATION EFFICIENCY OF INSTITUTIONAL CHANGES
DURING THE ESTABLISHMENT OF NATIONAL SYSTEM
OF ENTREPRENEURSHIP ECONOMIC SECURITY**

У статті, на основі визначення сутності термінів «національна система економічної безпеки підприємництва» (НСЕБП) та «ефективність державного регулювання інституційних змін» і дослідження їх взаємозв'язку, а також наукових напрацювань з проблематики оцінки ефективності такого регулювання, було виявлено та критично охарактеризовано відповідні методологічні підходи до оцінювання. Окремо було наведено критерії формування результативної методології визначення ефективності державного регулювання інституційних змін у контексті формування НСЕБП.

Ключові слова: державне регулювання, економічна безпека, ефективність, інституційні зміни, підприємництво, система.

В статье, на основе определения сущности терминов «национальная система экономической безопасности предпринимательства» (НСЭБП), «эффективность государственного регулирования институциональных изменений» и исследования их взаимосвязи, а также научных разработок по проблематике оценки эффективности такого регулирования, были выявлены и критично охарактеризованы соответствующие методологи-

ческие подходы к оцениванию. Отдельно были приведены критерии формирования результативной методологии определения эффективности государственного регулирования институциональных изменений в контексте формирования НСЭБП.
Ключевые слова: государственное регулирование, экономическая безопасность, эффективность, институциональные изменения, предпринимательство, система.

Based on the determination of the essence of terms "national system of entrepreneurship economic security" (NSEES), "state regulation efficiency of institutional changes" and examination of their interconnection as well as scientific groundworks on problems connected with estimation of such regulation, the corresponding methodological approaches to estimation have been found out and critically described in the article. Separately the article has introduced criteria of productive methodology criteria for the determination of state regulations efficiency of institutional changes within NSEES creation.

Key words: state regulations, economic security, efficiency, institutional changes, entrepreneurship, system.

УДК 330.338

Желіско О.О.

аспірант економічного факультету,
кафедри підприємництва
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Сучасний розвиток України стикається зі значною кількістю внутрішніх та зовнішніх викликів, як то економічні кризи, зовнішня військова агресія, втрата частини суверенної території, що ставить на перший план питання забезпечення національної безпеки, ключовим елементом якої є економічна безпека.

Погоджуємося з І. І. Яремко, яка вказує на те, що економічна безпека є матеріальною основою національної суверенності і забезпечує національну безпеку та її складові відповідними ресурсами [1, с. 75].

Досліджуючи економічну безпеку, відзначаємо значну кількість її складових елементів, де на перший план виходить економічна безпека підприємництва, як ключовий фактор забезпечення ефективної роботи національної економіки. Відмічаємо, що трансформаційні процеси у державному управлінні, формуванні національної економіки породжують кризи та дестабілізуючи впливають на підприємництво і підприємницьку діяльність в Україні, а це, у свою чергу, потребує побудови національної системи економічної безпеки підприємництва (НСЕБП) в країні. Підтри-

муємо точку зору Л.Д. Оліфіренко, що головною загрозою для національної економіки та НСЕБП є неефективне державне регулювання та механізми взаємодії держави і підприємців, тобто не ефективні інститути та інституційні зміни [2, с. 483].

За таких умов головним аспектом підвищення результативності функціонування як національної економіки, так і національної системи економічної безпеки підприємництва в Україні є належне регулювання державою інституціональних змін, що, у свою чергу, потребує розробки та застосування відповідної методології оцінки ефективності такого регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження наукових напрацювань у сфері методології визначення ефективності державного регулювання інституціональних змін при формуванні НСЕБП показало наявність ряду напрямів досліджень: дослідження економічної безпеки і у її контексті економічної безпеки підприємництва та впливу на неї державного регулювання (Б. Андрушків, Є. Білоусов, Т. Васильців, Л. Малюта та ін.); наукові розвідки стосовно державного регулювання інституціональних змін,

у тому числі в рамках забезпечення економічної безпеки підприємництва (О. Заскаліна, В. Рибалкін, В. Цибульський та ін.); наукові дослідження стосовно оцінки ефективності державного регулювання (Р. Білик, К. Вайс, Е. Ведунг, Р. Каплан та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на досить ґрунтовні наукові напрацювання з проблематики економічної безпеки підприємництва та оцінки впливу державного регулювання інституційних змін на державу і економіку, потребують вирішення наукові проблеми, що стосуються дослідження методологічних підходів до оцінки ефективності такого регулювання відносно НСЕБП.

Мета статті. На основі визначення сутності національної системи економічної безпеки підприємництва та її взаємозв'язку з державним регулюванням інституціональних змін, а також спираючись на напрацювання закордонних і вітчизняних вчених стосовно оцінки ефективності регулювання державою зміни національних інститутів, критично дослідити методологічні підходи до визначення такої ефективності в контексті формування НСЕБП в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження методологічних підходів до оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва в Україні стикається з двома теоретичними проблемами. У закордонній та вітчизняній літературі чітко не визначені терміни «національної система економічної безпеки підприємництва» та «ефективність державного регулювання інституціональних змін».

Уважаємо за необхідне визначити сутність НСЕБП спираючись на схему формування терміну, яка наведена на рисунку 1.

Виходячи з напрацювань О.О. Романовського [3] сформулюємо термін «економіка», як ефективний спосіб господарювання певного суб'єкта.

Підсумовуючи наукові розвідки ряду вітчизняних вчених [4; 5; 6] відзначаємо, що безпека – це рівень захищеності системи від зовнішніх та внутрішніх небезпек. При цьому, під небезпекою будемо розуміти ймовірність нанесення збитків (шкоди).

Звідси, економічна безпека – це рівень захищеності певного економічного суб'єкта від зовнішніх та внутрішніх факторів, що породжують ймовірність нанесення йому збитків.

Підтримуємо точку зору В. Луцька, що підприємство – це складова економіки, яка направлена на насичення ринку товарами [7, с. 208].

Таким чином, економічна безпека підприємництва – це рівень захищеності суб'єктів підприємницької діяльності від зовнішніх та внутрішніх факторів, що породжують ймовірність нанесення їм збитків.

Під системою, згідно твердженню Н. Дупака [8], будемо розуміти сукупність взаємопов'язаних елементів.

Спираючись на наведене, сформулюємо термін «система економічної безпеки підприємництва»: «Система економічної безпеки підприємництва – це сукупність взаємопов'язаних елементів, яка визначає рівень захищеності суб'єктів підприємницької діяльності від зовнішніх та внутрішніх факторів, що породжують ймовірність нанесення їм збитків».

Термін «національний» свідчить про приналежність систем або суб'єктів до певної країни світу.

Тоді, національна система економічної безпеки підприємництва – це сукупність взаємопов'язаних елементів, яка визначає рівень захищеності суб'єктів підприємницької діяльності певної країни від зовнішніх та внутрішніх факторів, що породжують ймовірність нанесення їм збитків.

Визначимо сутність ефективності державного регулювання інституціональних змін на основі схеми формування терміну, яка наведена на рисунку 2.

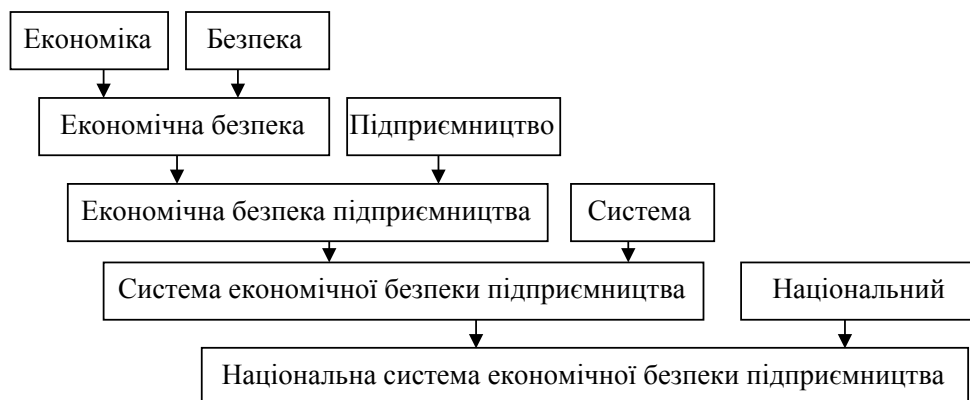

Рис. 1. Схема формування терміну «національної система економічної безпеки підприємництва»

Джерело: розроблено автором

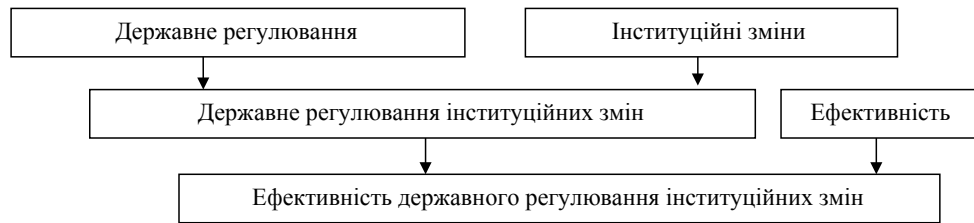

Рис. 2. Схема формування терміну «ефективність державного регулювання інституціональних змін»

Джерело: розроблено автором

Дослідивши роботи О. Заскаліної [9] та Н. Мазія [10] під державним регулюванням будемо розуміти встановлення та контроль державними органами обмежень на свободу вибору рішень суб'єктами регулювання.

Погоджуємось з твердженням О. Катигробої, що інституціональні зміни безперервний процес трансформації відповідних інститутів [11, с. 33]. При цьому, під інститутами слід розуміти формальні та неформальні правила, механізми і норми поведінки людини у відповідній системі.

Поєднавши наведені терміни – отримаємо: «Державне регулювання інституційних змін – це встановлення та контроль державними органами обмежень на свободу вибору рішень суб'єктами регулювання у процесі трансформування відповідних інститутів».

Досліджуючи сутність терміну «ефективність» будемо спиратися на ґрунтовну наукову роботу О. Ткачової [12], де під ефективністю розуміють співвідношення витрат та зиску від їх понесення у певній сфері діяльності.

Таким чином, ефективність державного регулювання інституційних змін – це перевищення зиску над понесеними витратами в рамках встановлення та контролю державними органами обмежень на свободу вибору рішень суб'єктами регулювання у процесі трансформування відповідних інститутів.

Зазначимо, що між національною системою економічної безпеки підприємництва та ефективністю державного регулювання інституційних змін є глибокий взаємозв'язок. Погоджуємось з твердженням Т. Васильціва [13], що саме ефективність регулювання державою трансформації відповідних інститутів визначає рівень НСЕБП у країні і є її базисом.

Державні органи влади можуть вибрати три типи політики інституціональних змін: впливу на інституційне середовище (активний, пасивний); мінімізації трансакційних витрат; адаптації (формалізації відносин в межах законів, компенсації «ринкових відмов», виправлення інституційних «розривів») [14].

Не ефективний тип обраної політики регулювання інституційних змін є ключовим дестабілізу-

ючим фактором впливу на національну систему економічної безпеки підприємництва, що, у свою чергу, вимагає оцінювання (визначення) ефективності такого регулювання.

Зазначимо, що у офіційних документах вітчизняних владних структур відсутній термін економічна безпека підприємництва (виключенням є тільки Національна доповідь «Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні» [15]). Наведене призводить до відсутності офіційно визначеної методології оцінювання НСЕБП та факторів впливу на неї, і, в першу чергу, результативності регулювання державою інституціональних змін.

У той же час відзначаємо наявність ряду методологічних підходів закордонних і вітчизняних вчених до визначення ефективності регулювання державою трансформації певних інститутів у контексті забезпечення формування і розвитку НСЕБП.

Шведський науковець Е. Ведунг запропонував визначати ефективність регулювання державою інституційних змін за допомогою відповідних моделей:

- сутнісні, де відбувається оцінювання за цілями, моніторинг результатів, всебічна оцінка регулювання, оцінка якості державних послуг, оцінка рівня задоволення інтересів стейкхолдерів;
- економічні, що включають моделі продуктивності (відношення наданих державою послуг до витрат на ці послуги) та ефективності (співвідношення витрати – результат);
- професійні, куди відносить експертну оцінку та самооцінювання [16].

Не зважаючи на досить цікавий та ґрунтовний підхід до визначення ефективності регулювання державою інституційних змін відзначаємо наявність ряду недоліків у напрацюваннях Е. Ведунга, а саме: не зрозумілим є аспект необхідності використання всіх моделей, або тільки певних, або однієї; у більшості, досить складна інтерпретація моделей у цифрові дані, що ускладнює оцінку; моделі досить близькі до оцінювання бізнес – одиниць (особливо економічні) і слабо враховують специфіку функціонування державних органів, особливо в Україні; необхідність доступу до зна-

чного масиву інформації, що майже не можливо отримати в умовах функціонування вітчизняних державних інституцій.

У той же час Шведське національне Бюро аудиту пропонує для визначення результативності державного регулювання, у тому числі інституційних змін використовувати наступні моделі: економічності, що базується на контролі за використанням ресурсів; ефективності, що спирається на співвідношення наданих послуг та ресурсів на їх продукування; результативності, що враховує досягнуті результати (витрачені засоби) і співставляє їх з поставленою метою [17].

Напрацювання Шведського національного Бюро аудиту є досить цікавими та мають певний інтерес для дослідників і державних органів України. Однак, необхідно враховувати певні недоліки запропонованого підходу до визначення результативності державного регулювання, а саме: незрозумілість у співвідношенні моделей; складність у отриманні цифрових даних; необхідність високої прозорості державних органів та складання ними відповідної звітності, що відсутнє в Україні.

О. Ткачова, досліджуючи ефективність державного регулювання інституційних змін, виділяє п'ять підходів до його оцінювання:

- цільовий, що враховує співвідношення досягнутих цілей та ресурсів на їх досягнення, а також вказує на рівень досягнення поставлених цілей;

- функціональний, що базується на співставленні отриманих результатів і витрат на управлінську систему;

- композиційний – визначає рівень ефективності праці менеджерів та його вплив на результативність діяльності організації в цілому;

- множинний, що оцінює ефективність державного регулювання за допомогою узагальнюючих (інтегральних) показників;

- поведінковий, що враховує досягнення балансу інтересів всіх зацікавлених груп контрагентів у процесі регулювання державними органами трансформації відповідних інститутів [12, с. 33].

Уважаємо методологічний підхід визначення ефективності державного регулювання інституційних змін у процесі формування національної системи економічної безпеки підприємництва О. Ткачової досить ґрунтовним та таким, що має практичний інтерес, але при цьому, він має ряд недоліків, а саме: незрозумілі критерії відбору того чи іншого підходу до визначення ефективності державного регулювання інституційних змін; підходи описані досить поверхнево, що ускладнює їх використання на практиці; незрозумілі обсяги та джерела отримання інформації для проведення відповідного оцінювання.

Досить цікавими, з точки зору оцінювання ефективності державного регулювання інституцій-

них змін, у контексті формування НСЕБП України є дослідження В. Сороко, який акцентує увагу на наступних його складових:

1. Оцінка ефективності управління і показники діяльності державних службовців.

2. Використання збалансованої системи показників (BSC) вимірювання результативності.

3. Функціональні дослідження державних органів та органів місцевого самоврядування (методика функціонального обстеження експертного типу; методика функціонального аналізу діяльності органів влади з урахуванням доцільності надання ними послуг; методика нормативного обстеження органів виконавчої влади; модель функціонального аналізу органів державної влади і синтезу ефективної структурної організації).

4. Моніторинг діяльності органів влади та їх апаратів.

5. Моніторинг якості реформ у сфері державного управління [18].

Відзначаючи ґрунтовність наукових розробок В. Сороко, вважаємо, що вони мають ряд недоліків, а саме: складність проведення оцінювання; значні витрати ресурсів при використанні на практиці запропонованого вченим методологічного підходу; складність в отриманні інформації для проведення дослідження.

Л. Оліфіренко пропонує розраховувати єдиний показник економічної ефективності державного регулювання інституційних змін, що базується на бальній оцінці та інтегральний показник ефективності такого регулювання [2, с. 489].

Не зважаючи на відносну простоту та низьку вартість використання на практиці запропонованого Л. Оліфіренка методу, відзначаємо його недоліки: проблема визначення ваги складових бального показника; суб'єктивізм у розрахунку балів; складність розрахунку очікуваного ефекту від зміни того або іншого інституту та витрат на такі зміни; складність інтерпретації отриманих результатів.

Таким чином, дослідження методологічних підходів до визначення ефективності державного регулювання інституціональних змін при формуванні НСЕБП в Україні показала наявність суттєвих проблем у такій оцінці та необхідність розробки більш результативних підходів, що будуть базуватись на критеріях: простоти, об'єктивності, достатності інформаційних джерел, практичної цінності, адаптації до діяльності національних органів державної влади, якості отриманої інформації.

Висновки з проведеного дослідження. У проведеному дослідженні, на основі напрацювань вітчизняних та закордонних вчених, було визначено сутність термінів «національна система економічної безпеки підприємництва» та «ефективність державного регулювання інституціональних змін» і визначено взаємозв'язок між цими

складовими національної економічної системи. При цьому, чітко визначено вплив саме ефективності такого регулювання на формування НСБЕП у країні (ефективність державного регулювання інституційних змін виступає базисом формування національної системи економічної безпеки підприємництва), що вимагає застосування відповідного оцінювання.

Дослідження методичних підходів закордонних і вітчизняних науковців до визначення (оцінювання) ефективності державного регулювання інституційних змін у контексті формування НСБЕП дозволило виявити значні проблеми та недоліки. Окремо визначено критерії розробки результативної методології оцінювання ефективності такого державного регулювання.

Подальші дослідження слід сконцентрувати на розробці результативної методології визначення ефективності державного регулювання інституційних змін у рамках формування НСБЕП на основі наведених критеріїв.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Яремко І.І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави / І.І. Яремко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf>.
2. Оліфіренко Л.Д. Теоретико – методологічні аспекти оцінювання ефективності інституційних змін розвитку корпорацій / Л.Д. Оліфіренко // Державне управління. Вісник ЧДТУ. – 2013. – № 4 (70). – С. 483-490.
4. Романовський О.О. Феномен підприємництва в університетах світу: монографія / О.О. Романовський. – Вінниця: Нова книга, 2012. – 504 с.
5. Белоусова І.А. Економічна безпека як стратегічна складова національної безпеки України / І.А. Белоусова // Економічний часопис ХХІ. – 2010. – № 5 – 6. – С. 14-17.
6. Купчак Б.Ф. Економічна безпека підприємництва: суть та умови виникнення / Б.Ф. Купчак // Науковий вісник ЛДУВС. – 2010. – № 2. – С. 334-346.
7. Васильців Т.Г. Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні / Т.Г. Васильців, С.С. Гринкевич // Економічний часопис ХХІ. – 2015. – № 3 – 4 (1). – С. 24-27.
8. Луцяк В.В. Характеристики і функції підприємництва та деякі теоретико – методологічні засади маркетингу / В.В. Луцяк // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. – № 2. – С. 208-219.
9. Дупак Н.В. Особливості реалізації системного підходу до стандартизації професійної освіти // Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – С. 109-124.
10. Заскаліна О.М. Державне регулювання інституціональних перетворень в аграрному секторі економіки України / О.М. Заскаліна // Теорія та практика державного управління. – 2016. – 1(52). – С. 1-7.
11. Мазій Н. Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва / Н. Мазій // Демократичне врядування. – 2011. – № 8. – С. 56-62.
12. Катигрובה О.В. Інституційні зміни як основа подолання суперечностей інноваційного розвитку / О.В. Катигрובה // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 13. – С. 32-35.
13. Ткачова О. Ефективність державного управління: поняття та підходи до оцінювання / О.Ткачова // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 2013. – № 2. – С. 30-37.
14. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
15. Оліфіренко Л.Д. Механізми реалізації інституціональної політики держави у розвитку корпоративних структур промисловості / Л.Д. Оліфіренко // Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». – 2012. – № 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=505>.
16. Національна доповідь «Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні» підготовлена в рамках виконання Указу Президента України від 9 серпня 2008 р., № 698/2008 «Про невідкладні заходи щодо вдосконалення державного регулювання господарської діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
17. Ведунг Е. Оцінювання державної політики та програм / Е. Ведунг; пер. з англ. В. Шульга. – К.: ВСЕУВИТО, 2003. – 350 с.
18. Збірник досліджень ефективності виконання державних програм / Шведське національне Бюро аудиту; Шведський інститут державного управління. – К., 2002. – 103 с.
19. Сороко В.М. Результативність та ефективність державного управління і місцевого самоврядування: навч. посіб. / В.М. Сороко. – К.: НАДУ, 2012. – 260 с.